

Archeologische monitoring van Solleveld: vondsten op stuifplekken en bij konijnenholen

Tussen Kijkduin en Ter Heijde ligt een deel van het waterwingebied van Dunea, dat door niet al te veel mensen gekend wordt. Tegenwoordig kan je er met dagkaarten in, maar op een beperkte route. Het heeft een kwetsbare 'Grijs duin' vegetatie, vandaar. Nog wat minder bekend is dat het terrein de nodige archeologische sporen bevat. Dit artikel gaat in op de resultaten van drie jaar archeologische monitoring op het Westlandse deel van Solleveld die door vrijwillige archeologen is uitgevoerd. De resultaten daarvan liegen er niet om.

TEKST: BERT VAN DER VALK

Trefwoorden

Solleveld, archeologie, duindynamiek, monitoringsresultaten, Archeologische Monumentenkaart.

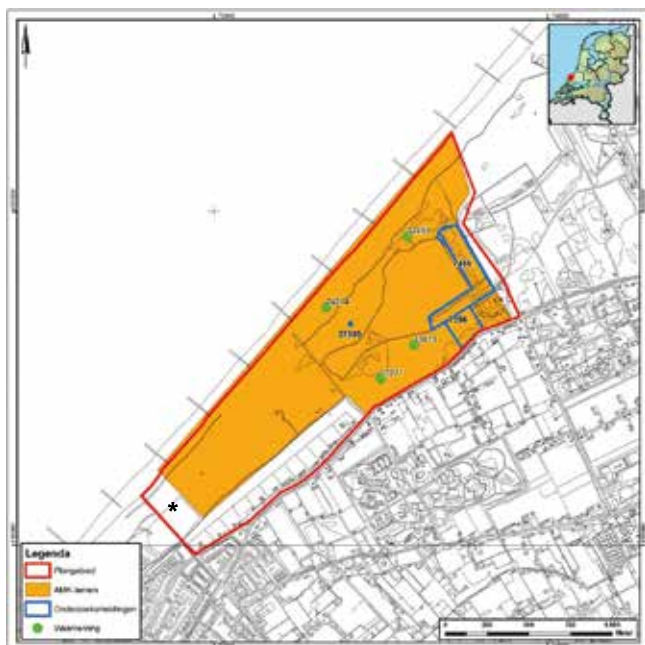
Solleveld tussen watertoren en Ter Heijde

Duingebied Solleveld, gelegen in de gemeente Westland, is landschappelijk zeer bijzonder omdat het een Oud Duin gebied is met een dunne overdekking door Jonge Duinen en omdat de waterwinning sinds 1887 (Van Leeuwen 1993)

voor min of meer integrale gebiedsbescherming heeft gezorgd. Hierdoor zijn afgravingen en andere soorten menselijke verstoring tot het minimum beperkt gebleven. De Oude Duinen liggen hier (vrijwel) aan het maaiveld. Eerder zijn langs 't Monsterse Geestje, aanpalend aan dit gebied, bij het voor de tuinbouw afgraven daarvan waarnemingen gedaan door vrijwilliger-archeologen (Stuurman 1965; Mezger 1969). In 2003 is over het gehele gebied Solleveld een inventarisatie van de archeologische waarden uitgevoerd (Van der Valk & Van der Meer 2003). Opgravingen in het westelijk deel van Solleveld hebben bijzondere IJzertijd en vroegmiddeleeuwse resten aan het licht gebracht (Bakx 2020). Op basis van de geologische geschiedenis van het gebied kunnen echter al resten vanaf het Neolithicum worden aangetroffen (-- maar dan wel op enkele meters

diepte onder maaiveld cf. Van den Broeke & Hagers 1994). Aan de oppervlakte gaat het vooral om vondsten uit de IJzertijd, de Romeinse tijd, de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Omdat deze archeologische resten uit de laatste 2500 jaar hier (vrijwel) direct aan het maaiveld liggen, zijn ze gevoelig voor erosie door wind, maar ook voor graven door de in het gebied residerende konijnen en vossen, en voor bodemverstoringen van grazend vee. Juist in dit specifieke gebied is het belangrijk om te onderzoeken of relatief kleinschalige verstoringen c.q. beschadigingen van de vegetatie door vee gevolgen hebben voor archeologische vindplaatsen. Het gaat om een kwetsbare kuststrook, die al het nodige verlies aan archeologische vondsten heeft opgeleverd door kusterosie aan de zeezijde en door het afzanden ten zuiden van de Haagweg aan de landzijde. Even naar het zuiden, bij Monster, eindigen de steeds smallere Hollandse Oude Duinen en grenzen deze vrijwel direct aan zee: een bijna unieke situatie in Nederland. Het gebied Solleveld wordt beheerd door Dunea.

In Solleveld zijn de afgelopen twee decennia door vrijwilliger-archeologen van de werkgroep 's-GRAVENhage van de Afdeling Den Haag en Omstreken van de AWN Nederlandse Archeologievereniging diverse vondstconcentraties op Solleveld in kaart gebracht zowel in het Westlandse als in het Haagse deel (Van der Valk & Van der Meer 2003; Van der Valk 2014).

Figuur 1. Het onderzoeksgebied omvat iets meer dan het AMK terrein. Opmerkelijk is dat het voormalige campinggebied aan het Molenslag (in de figuur hierboven) geen deel uitmaakte van het AMK terrein. De groene punten en het blauwe kader betreffen oudere vondstmeldingen.*

De gemeente Westland heeft hierbij aangesloten door in de periode 2014-2016 in duingebied Solleveld een archeologische monitoring uit te doen voeren (Blom 2013). De bovengenoemde werkgroep heeft de veldverkenningen specifiek voor deze monitoring op zich genomen. De werkgroep heeft tevens een groot aandeel gehad in de archeologische verkenning van het gebied van de voormalige camping Molenslag, dat onmiddellijk ten zuidwesten grenst aan het monitoringsgebied (zie fig. 1; Van der Valk & Beekman 2015; Beekman & Van der Valk 2016; Bakx 2020).

In Fig. 1 is een overzicht van het monitoringsgebied weergegeven. Achteraf gezien was er vroeger alle aanleiding geweest om het Archeologische Monumentenkaart (AMK) terrein in zuidwestelijke richting meer uitgebreid vast te stellen, ook tot aan het dorp Ter Heijde. Zelfs de strook van het afgezande Monsterse Geestje (wit in het plangebied van fig. 1) zou nog deel uit kunnen maken van dit AMK terrein, ondanks de verregaande beschadiging van het bodemarchief in de 60-er jaren van de 20^e eeuw.

Hoe de gemeente Westland te werk gaat in het duingebied Solleveld, waarom en met wie, is door Blom (2013) beschreven en uitgewerkt.

Aanleiding en achtergrond

Sinds ongeveer 10 jaar zijn lokaal zeer kleine oppervlaktes van het duingebied Solleveld aan het verstuiwen gegaan c.q. werden of worden vergraven door konijnen en vossen, of zijn verstoringen geïnitieerd door grazend vee dat het vegetatiedek aantast. Terreinbeheerder Dunea heeft archeologie als behoudenswaardig opgenomen in haar beheernota 2010-2020 (Van Engeldorp Gastelaars & Rood 2010). Hierin staat dat de archeologie in het duinterrein niet negatief beïnvloed mag worden door verstoringen. Verstoringen als gevolg van verstuiwing door de wind en vergraving door vee en/of konijnen zijn echter, anders dan bouw- of inrichtingsplannen, niet te vangen in procedures zoals die bij archeologisch onderzoek tegenwoordig gebruikelijk zijn: deze verstoringen treden toch op (Van der Valk & Beekman 2019). Daarnaast is het in het natuurbeheer bekend, en vanuit dat oogpunt zelfs uitdrukkelijk gewenst, dat verstoring van kustduinen ('grijze duinen') plaatsvindt om veroudering van begroeiing (die leidt tot ongewenste verruiging en struweelvorming) tegen te gaan om zo de kwaliteit van de duinvegetatie overeind te houden of ook om de kwaliteit te verbeteren. In de Natura2000-wereld geldt dit in het bijzonder voor zogenaamd Grijze duinen (H2130). Het grootste deel van Solleveld is met dit beschermde habitattypen bedekt. Het is duidelijk dat hier een spanningsveld zit tussen het behoud van archeologisch erfgoed en natuurbeheer.

De afgelopen jaren heeft AWN-werkgroep 's-GRAVENHAGE met toestemming van Dunea (via onze onderzoeksvergunning) en met goedkeuring door de gemeentelijk archeoloog van het Westland onderzoek gedaan in de vorm van periodieke oppervlaktemonitoring. Zo zijn met de regelmaat van eens per halfjaar veldverkenningen uitgevoerd in duingebied Solleveld. In het voor- en najaar werden op plekken waarvan bekend was dat er verstuingen plaatsvonden, de vrijgestoven/vrijgegraven scherven keramiek en andere vondsten verzameld. Diverse resultaten van dit onderzoek worden sinds 2009 gepubliceerd in Holland's Duinen. Een eerdere inventarisatie heeft uitgewezen dat materiaal daterend vanaf de prehistorie tot en met de Nieuwe Tijd aanwezig is (Van der Valk & Van der Meer 2003).

In 2014-2016 en later in 2018-2019 is aanzienlijk meer kennis opgedaan over het in het zuidwesten aanpalende terrein Molenslag. Omdat het terrein van de voormalige camping werd teruggegeven aan de natuur heeft afgraving van de recent opgebrachte bovengrond plaatsgevonden. Daarmee is tevens de top van de natuurlijke bodem op het Oude Duin afgegraven. De archeologica die na afgraving en door winderosie aan het oppervlak zijn komen te liggen, zijn door onze werkgroep geïnventariseerd en gerapporteerd (Van der Valk & Beekman

Tabel 1. Monitoringsdatum op Solleveld, deel Westland door de AWN 2014-2016, met één controle moment in 2019. Eerder is van november 2011 - november 2014 de stuifkuil naast de Bloedberg vrij intensief gemonitord (zie Van der Valk & Beekman 2014).

Data	Aard monitoring
8 november 2014	regulier
15 maart 2015	regulier
7 november 2015	regulier
19 maart 2016	regulier
26 november 2016	regulier
2 maart 2019	controle

2015; Beekman & Van der Valk 2016). Voor het eerst is nu gedetailleerd ruimtelijk inzicht beschikbaar in de verdeling van archeologica over dit Oude Duin terrein van ca. 3,5 ha. Het terrein blijkt in alle archeologische perioden vanaf de Late IJzertijd bewoond en/of bewerkt te zijn geweest, misschien met uitzondering vanaf de Laat-Romeinse tijd. Dat mag geen verrassing heten, zo vlak naast het AMK terrein. Het lijkt dus acceptabel aan te nemen dat het gehele AMK terrein net zo vol zit met archeologica. We hebben dit als werkhypothese aangenomen voor het hier gerapporteerde onderzoek.

Figuur 2. Locatiekaart vindplaatsen Solleveld (2002-2014). Verklaring nummerreeksen, zie tabel 2. De dunne groene lijn is de gemeentegrens tussen Westland (links van de lijn) en Den Haag (rechts van de lijn). De weg die uitkomt op de zuidkant van de Zandmotor is de Schelpweg. Beeld: Google Earth.

Tabel 2. Vondstreeksen van Solleveld, deel Westland.

vondstnummers	periode	locatie	bijzonderheden	referentie
SG1 t/m SG15	2002-2003	ten westen van de Schelpweg	SG 6 t/m 9 bestaan niet	Van der Valk en Van der Meer (2003)
FP 1 t/m 4	2003-2007			niet gerapporteerd
S1 t/m S20	2002-2014	Solleveld oost van de Schelpweg	op een enkele uitzondering na ten westen van de Schelpweg.	deels in Van der Valk en Van der Meer (2003)
S21 t/m S 42	2014-2016	Solleveld oost van de Schelpweg		dit artikel
BB1 t/m BB15	2011-2014	ten westen van de Schelpweg	nieuw bij deze monitoring, waarvan 5 "bijzondere vondsten" van duinwachters	Van der Valk en Beekman (2014)
BB 16 t/m 37	2014-2016	ten westen van de Schelpweg	nieuw bij deze monitoring	dit artikel

Methode

De beschrijving van het proces is hierboven aangegeven (zie ook Blom, 2013; Van der Valk & Beekman 2019). Het voorliggende artikel bevat de resultaten van vijf monitoringsmomenten en één controlemoment (tabel 1). Op ons voorstel en in overleg met de gemeentelijke archeoloog van Westland is na 2,5 jaar een punt achter de veldmonitoring gezet, omdat er nauwelijks nieuwe vindplaatsen bij kwamen na die periode. Om toch te checken of de waargenomen gebiedsprocessen (zoals verstuiving, graafactiviteiten van de dieren) nog actief waren, is in begin 2019 een kort controlebezoek gebracht aan een beperkt gebiedje rondom de Bloedberg. Uiteraard vinden de genoemde archeologie-bedreigende gebiedsprocessen nog steeds plaats.

De tijdens de monitoring opgetekende vindplaatsen zijn opgenomen op een Google Earth foto (Fig. 2). De detailrijke satellietfoto dateert uit 2013, waardoor het lokaliseren van een vindplaats in het veld makkelijk is: ongeveer ieder stuifplekje op de foto kon geïdentificeerd worden met konijnen-graafwerk in het veld. De werkgroep heeft een spreadsheet aangemaakt waarin alle data van de vondstplekken zijn opgenomen, inclusief determinatie van de aangetroffen archeologica, met een breed spectrum aan keramiektypen en andere vondstcategorieën. In tabel 2 en figuur 2 zijn de vondstreeksen opgenomen.

Wind-erosievormen in het terrein

De door ons gekarteerde vindplaatsen bevinden zich in een staat van zeer lokale natuurlijke windverstuiving, of lichte verstoring door vee, graafwerk van konijnen en/of vossen. Door de verstoring zijn de vindplaatsen bekend; zonder dit soort lokale en natuurlijke verstoring zouden we ze niet kennen. De huidige zichtbaarheid van natuurlijke vergravingen en de daarin voorkomende archeologica draagt substantieel bij aan de kenniswinst van dit terrein. Windactiviteit komt voor op een zeer beperkt aantal locaties, waarvan de stuifkuil bij de Bloedberg de grootste is. Een smalle rand van het voormalige campingterrein is nog deels onbegroeid.

Het effect van grazers (fjordenpaarden) is (of was) dat hier en daar open plekjes zand ontstaan. Het is vrijwel zeker dat de Bloedberg-stuifkuil door het rollen van paarden in het zand opnieuw is gaan stuiven (mond. med. Ton van Schie), want het terrein van de Geest en de Bloedberg wordt sinds 2003 begraaasd met eerst vijf en later twee paarden (data 2015 van Harrie van der Hagen, Dunea).

Het aantal plekken open zand leek tijdens de monitoringsperiode nauwelijks toe nemen; dit is overigens een subjectieve indruk. En rondgang door het terrein in 2020 gaf aan de het aantal stuifplekjes sterk verminderd is, ongetwijfeld door het per saldo afgenomen graaswerk van het vee. De relatief zachte inheems-romeinse scherven lijken afgekrabbeld te worden door de konijnen bij het uit de holen werpen van de scherven, tegelijk met het zand.

Tijdens de monitoringsperiode zijn door ons nieuwe vindplaatsen ontdekt (Fig. 2). Sterker nog, er is een gebied belopen waar we nog nooit geweest waren (vooral het stuk tegen Molenslag aan) waarin vondstplekken tegengekomen zijn. Er zijn op Solleveld tussen de Schelpweg en het duin-slag van de Watertoren (= gemeentegrens tussen Westland

Figuur 3. Bloedberg stuifkuil in februari 2019. Onderin het bloot gestoven gebleekte Oud Duin zand, met daarin/op middeleeuwse (en oudere) scherven tot ca. 1500 aan de oppervlakte. De stuifkuil vlak ten noorden van de Bloedberg was eerder onderwerp van een gedetailleerde opname (Van der Valk & Beekman 2014).

Figuur 4. Konijnen- of vossenburcht even noord van de Bloedberg. Een door de zeewind gemodelleerd divi-divi exemplaar van een meidoorn houdt de wacht.

en Den Haag) een 22-tal voor ons nieuwe vindplaatsen aangetroffen en op Solleveld ten westen van de Schelpweg een 11-tal. Coördinaten hebben wij niet opgenomen wegens gebrek aan een GPS, maar zijn via Google Earth te bepalen. Het niveau van het maaiveld ligt in het algemeen op 2,5 tot 3 m boven NAP. Ten oosten van de Schelpweg

Figuur 5. Aan de oppervlakte liggende IJzertijd scherven bij het konijnenhol/vossenburcht, februari 2019. Bij deze veldbeloping werden hier 45 scherven en scherfjes van dit type keramiek opgeraapt. Dit aantal is in 2,5 jaar aan de oppervlakte gebracht door dierlijk graafwerk.

bedekt het Polanenduin (onderdeel van de Jonge Duinen) de Oude Duinen.

Elke vindplaats is zoals boven aangegeven een combinatie van activiteit van vee (lostrappen, rollen in het zand), graafactiviteiten van vossen en konijnen, alsook oppervlakkige afstroming van regenwater en lichte verwaaiing. Winterweer veroorzaakt kapotvriezen van de scherven, vooral die van inheemse makelij (uit de ijzertijd (IJT) en uit de Romeinse tijd (RT)). Het regelmatig bergen van archeologisch vondstmateriaal zoals wij deden, voorkomt dit laatste type data-verlies (Van der Valk & Beekman 2019).

Bij de door ons gedane archeologische vondsten gaat het uitsluitend om losse vondsten opgewerkt uit (bedekte/be-graven) cultuurlagen. Het totale bestand aan fragmenten keramiek opgeraapt tijdens de monitoring is, ligt boven de 800. Met 33 (nieuwe) vindplaatsen is dat gemiddeld meer dan 20 scherven per vindplaats. Het gebied zit dus vol met archeologica, vlak onder het oppervlak.

Buiten de grote concentratie in de stuifkuil naast de Bloedberg (> 1000 scherven) bestaan er nogal wat kleine concentraties en liggen er verspreid in het terrein enkele scherven op de kaal-zand plekjes. De inschatting is dat alle

scherfmateriaal uit de bouwvoor en de bodemzone onmiddellijk eronder komt. Konijnen ‘spitten’ scherven op van op zijn diepst ca. 75 cm onder maaiveld (Figs. 4 en 5). Alleen in de stuifkuil bij de Bloedberg is een oude cultuurlaag op ca. + 1,3-1,5 m NAP daadwerkelijk zichtbaar. Sporen en structuren zijn daar niet waargenomen. De bodem van de stuifkuil bij de Bloedberg ligt nu wel op zijn laagste punt, ca. + 1 m NAP. Naar verwachting zal de kuil niet verder verdiepen, maar hij kan nog wel verder verbreden en vergroenen. Deze verwachting is opgeschreven in 2016; in 2019 is deze verwachting waarheid gebleken.

Vondsten

Hieronder worden van oud naar jong de diverse (maar niet alle) vondstsoorten per periode besproken.

Handvorm laat-prehistorische keramiek (Midden- en Late IJzertijd en Romeins-Inheems, ca. 500 v. Chr. tot 50 na Chr.)

Het is niet goed bekend of het om romeins-inheemse keramiek gaat of om Midden of Late IJzertijd keramiek (Fig.6). Het vermoeden bestaat dat het vooral LIJT keramiek is, omdat er maar weinig gedraaid Romeins (import) keramiek gevonden wordt en de (late) “slappe” S-vormige profielen met streepband versiering in de hals vrijwel ontbreken. Het gaat in totaal om vele tientallen scherven.

Romeins gedraaid keramiek (ca. 50 tot 250 na Chr.)

Romeins gedraaid keramiek is relatief zeldzaam, maar omvat min of meer alle bekende typen gedraaid keramiek (Fig. 7). Toch is op één vondstnummer een groot deel van een zgn. barbotine potje gevonden (Stuart 1977, type 1A, 40-110 na Chr.; Fig. 8). Dat geeft minstens aan dat gave Romeinse sporen onder de dichte grasmat verborgen kunnen zitten. Te denken valt aan greppels of afvalkuilen of misschien zelfs graven.

Vroeg middeleeuwse keramiek (ca. 500 tot 750 na Chr.)

Vroegmiddeleeuws keramiek komt geregeld voor, maar in lage aantallen. Het bestaat meestal uit de vrij hard, zalmrose gekleurd keramiek gemagerd met vrij grof, slecht gesorteerd rivierzand (Wölbwandtöpf type keramiek; Fig. 9).

Hoog- en Vol-middeleeuwse keramiek en steengoed (ca. 800-1500 na Chr.)

Deze typen keramiek en steengoed komen veel voor: kogelpot aardewerk, Badorf, Mayen, Andenne, Pingsdorf, Paffrath, Rijnlands steengoed/Langewehe, grijs- en roodbakend spaarzaam geglazuurd en hoogversierd aardewerk (specifiek de laatste categorie: Fig. 10).

Figuur 6. IJzertijd-aardewerk met lijnversieringen (breed en diep, zie vooral de grote scherf links, met vingertopdrukken (boven, tweede scherf van rechts). Sommige scherven zijn mede voorzien van nagelkrassen (fijn, ondiep, zie vooral de scherf rechtsonder) van gravende konijnen.

Figuur 7. Fragmenten Romeins gedraaid aardewerk: diverse typen (geveerd -, witbakkend ruwwandig, roodbakend aardewerk).

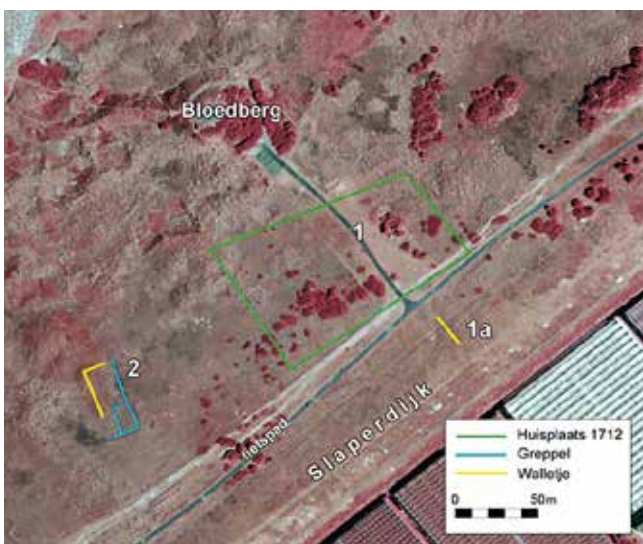
Figuur 8. Vier scherven van een Romeins gedraaide importkeramiek ('barbotine') potje van Solleveld (vondstnummer BB27), door een konijn (of vos) uitgeworpen uit hol (let op de nagelkrassen!). Foto: auteur.

Figuur 9. Vroegmiddeleeuwse (Merovingische) fragmenten keramiek.

Figuur 10. Fragmenten hoogversierd roodbakkerd aardewerk (ca. midden 13^e eeuw).

Figuur 11. False colour luchtfoto (Dunea) van het terrein tussen de huisplaats op de kaart van Cruquius (1712) en de Bloedberg. Bewerking: Herman van der Meert. Zie ook de AHN bewerking in Fig.12 van ongeveer hetzelfde gebied. 1, 1a en 2 geven een drietal door de mens aangelegde structuren aan, zie legenda.

Keramiek uit de Nieuwe Tijd (na 1500)

Deze typen keramiek en steengoed o.a. Westerwald en Frechen komen veel voor, maar vooral roodbakkerd aardewerk.

Een fors stuk slijpsteen van zandsteen (S29) en een fragment van een weefgewicht kunnen niet gedateerd worden, maar zijn hoogstwaarschijnlijk prehistorisch.

Als we proberen de gebruiksfasen van het landschap te karakteriseren op grond van de vondsten dan komen we op het volgende uit:

- M- en LIJT en RT: vermoedelijk akkerland/weideland met kleine boerderijtjes. NB: de grondwaterspiegel stond toen meters hoger dan heden (kust lag tenminste 1 km verder weg dan nu; en uiteraard geen waterwinning)
- Vroege en Hoge ME: Hoogstwaarschijnlijk akkerland met boerderijplaatsen in de vorm van een gehucht (vgl. terrein voormalige camping Molenslag, Bakx 2020).
- ME en later: akkers/weidegrond, met hier en daar een gering en later afnemend aantal boerderijplaatsen. Wij ontleen deze opvatting uit de reconstructie kaart die door Herman van der Meer gemaakt is op basis van het belastingkohier ('meetboek') van 1378. Voor een afbeelding van die kaart: Beekman & Van der Valk 2009, Fig. 2, p. 11).

De vondsten liggen stratigrafisch in en onder de Laag van Den Haag ("Jong Duin") c.q. op en in de Laag van Voorburg ("Oud Duin"). De Jong Duin bedekking is hier vaak niet (meer) aanwezig, is soms maar heel dun. Het Jong Duin is ook nog vaak af- of vergraven in de historische tijd, ten laatste nog voor de aanleg van de Bloedberg (jaren 30 van de vorige eeuw), maar ook eerder al voor grondverbetering elders (door zandafvoer naar lager gelegen gebieden ten behoeve van de tuinbouw) en ook voor de aanleg van de Slaperdijk (eerste helft 19^e eeuw).

De vindplaatsen liggen in context als je de dierlijke activiteiten even wegdenkt. Wij denken dat het gehele gebied bedekt is met kleinere en grotere laat-prehistorische en middeleeuwse vindplaatsen. Er tekenen zich vage concentraties af, maar door de lage aantallen per vindplaats aarzelen we om die op een kaart te zetten. Er is tamelijk lukraak zand afgegraven ten behoeve van de zeewering, voor kleine (aardappel-) akkertjes en voor de Bloedberg. Het resultaat is een wat pokdalig landschap (Fig. 12). Vooral rond de Bloedberg, maar ook langs de Haagweg is dat duidelijk. De huisplaats van Fig. 11 leverde in het terrein inderdaad de nodige 17^e-18^e-eeuwse scherven op.

Omdat we telkens per halfjaar alle vondsten hebben weggeraapt, hebben we een goed inzicht in de effecten

Figuur 12. Het gebied rond de Bloedberg. Delen van de terrein zijn verlaagd ten behoeve van het opwerpen van de Bloedberg (diverse ongeveer rechthoekige terreindelen); zie ook de kruiwagenhelling vanuit het westen naar de top van de Bloedberg. Bewerking van de AHN data (2015) door Dick Bakkenes (2018).

van weer en wind en van oppervlakkige versterking door dieren in de opeenvolgende periodes tussen de monitoringmomenten (zie ook Van der Valk & Beekman 2019). Die activiteit blijkt er in dit terrein voortdurend te zijn, maar met lage intensiteit (lees: per halfjaar weinig scherven naar het oppervlak).

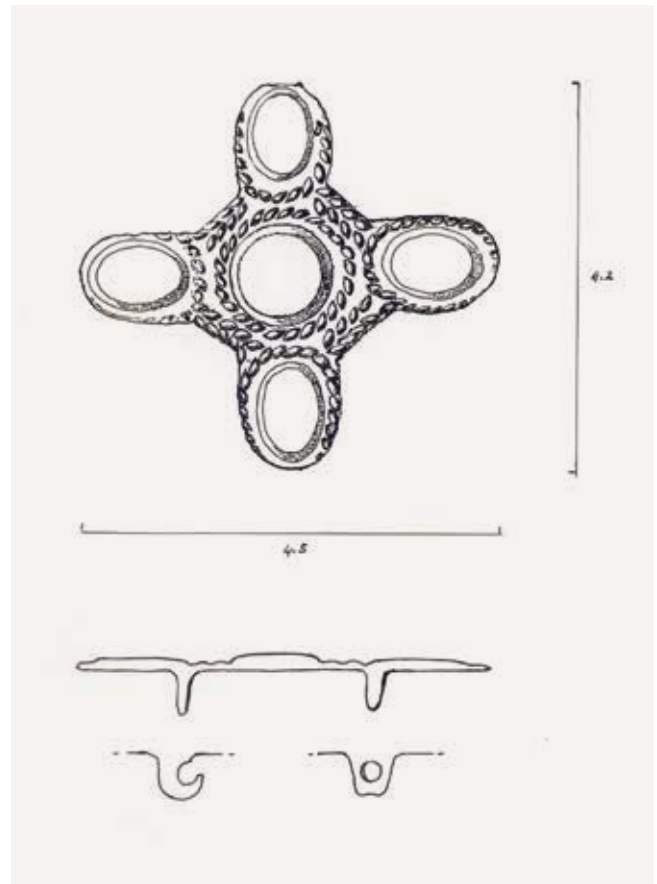
Bijzondere vondst

Op het Westlandse van Solleveld is een bijzondere fibula aangetroffen door Martin Olierook, een van de duinwachters van Dunea (Van der Valk 2015). Van deze bronzen fibula (Fig. 13) zijn parallellen bekend uit Friesland (Bos 2008: 4 stuks, Type 2.11.3) en van het internet (Duitse sites).

Conclusies

De eerste overall monitoring heeft 33 tot nu toe onbekende vindplaatsen opgeleverd, daterend vanaf de Late IJzertijd tot in de Nieuwe Tijd met gemiddeld meer dan 20 scherven per vindplaats. De status AMK is hiermee gerechtvaardigd, zeker gezien de resultaten van de archeologische veldkartering op Molenslag en de daarop volgende opgraving. We konden clusters van bepaalde vondstlocaties onderscheiden met vondsten uit ongeveer eenzelfde archeologische periode. We aarzelen echter om die concentraties hard op een kaart neer te zetten omdat de aantallen vondsten per locatie laag zijn.

De vondst van de Ottoonse fibula geeft verder aan dat ook meer bijzondere vondsten verwacht kunnen worden, wat bevestigd is door de vondsten van munten, fragmen-

Figuur 13. Karolingisch-Ottoonse fibula, brons. Afmetingen ca. 4,5 cm (h,br). De vijf gladde, iets verheven vlakken moeten ongetwijfeld een imitatie van een soort siersteen voorstellen; deze zullen wel met rode verf ingekleurd zijn geweest om die suggestie meer kracht te geven. Datering: ca. 850-1000 na Chr. (Bos 2007-2008). Tekening Leida Goldschmitz-Wielinga, Vlissingen.

ten van fibula's en diverse Merovingisch riembeslagen op Molenslag. Het is verder verleidelijk om een verband te trekken tussen deze Merovingische nederzetting en het ongeveer even oude grafveld van Solleveld (Waasdorp & Eimermann 2008).

Dankwoord

Leden van de archeologische werkgroep 's-GRAVENhage deden het veldwerk en de uitwerking. Veldfoto's zijn van de auteur. Foto's van fragmenten keramiek zijn door Timco van Brummelen gemaakt waar niet anders aangegeven. Romke-Jan de Vries determineerde het barbotine potje. Frans Beekman las dit artikel kritisch door. Uiteraard dank aan Dunea voor de verleende toegang tot het terrein, want zonder deze kan een verslag als dit niet eens geschreven worden.

Literatuur

- Bakx JP (red.) (2020). *Bewoning onder het stuifzand. Archeologische opgraving van sporen uit de Midden-IJzertijd en Merovingische periode op het voormalig campingterrein Molenslag in Monster, gemeente Westland. Delftse Archeologische Rapporten 134, 386 pp.*
- Beekman F & B van der Valk (2016). *Verrassende archeologische vondsten onder de voormalige camping Molenslag bij Ter Heijde. Holland's Duinen 67: 2-9.*
- Beekman F & L van der Valk (2009). *De vorming van het cultuurlandschap in de duinen tussen Loosduinen en Monster. Holland's Duinen 53: 6-20.*
- Blom J (2013). *Solleveld, gemeente Westland. Plan van Aanpak archeologische monitoring 2014-2016, 9 pp.*
- Bos JM (2007/2008). *Medieval brooches from the Dutch province of Friesland (Frisia): a regional perspective on the Wijnaldum Brooches. Part II: Disc Brooches, in: Paleohistoria 49/50, Barkhuis Publishing, Groningen, 2008: 709-792.*
- Broeke PW van den & J-KA Hagers (1994). *Gasleiding als aanleiding. Inventarisatie van archeologische waarden in het gasleidingtracé Monster-Gaag (Zuid-Holland). Haagse Oudkundige Publicaties no. 1, Gemeente Den Haag, 76pp.*
- Engeldorp Gastelaars, B van & K Rood (eindred. 2010). *Tussen strand en stad. Beheernota Berkheide, Meijndel en Solleveld 2010-2020, 58 pp.*
- Leeuwen, JNM van (1993). *Door de maalstroom van de tijd... 's-Gravenhage, pp.359.(= geschiedenis van de drinkwaterwinning op Solleveld).*
- Mezger J (1969). *Vondsten van het Monsterse Geestje, Westerheem 1969: 3-43.*
- Stuurman P (1965). *Een archeologisch drama onder de/het bedrijven door. Transformaties van het Monsterse Geestje. Westerheem 1965: 35-79.*
- Van der Valk B (2015). *Een Ottoonse fibula van Solleveld, gemeente Westland. Holland's Duinen 65: 28-29.*
- Van der Valk B & F Beekman (2014). *Archeologie en landschapsgeschiedenis rond een stuifkuil op de Monsterse Geest. Holland's Duinen 64: 34-48.*
- Van der Valk L (2014). *Verslag veldverkenning op Solleveld-West, deel gemeente Westland, Rapport 2014-02, Archeologische werkgroep 's-GRAVENhage, 10 pp.*
- Van der Valk L & F Beekman (red.) (2015). *Archeologie van Molenslag, Ter Heijde, gemeente Westland. Verslag van een archeologisch noodonderzoek door de vrijwilligers van de AWN. Rapport AWN Den Haag en Omstreken, Werkgroep 's-GRAVENhage, 2015-1, 112 pp.*
- Van der Valk B & F Beekman (2019). *Stuivende kustduinen in Zeeland en Zuid-Holland. Monitoring van vondsten belangrijk voor archeologie en landschapsgeschiedenis. Archeologie in Nederland 4: 26-33.*
- Van der Valk L & H van der Meer (2003). *De archeologie van Solleveld (Gemeente Monster en Gemeente Den Haag). Rapport Archeologische werkgroep 's-GRAVENhage, Den Haag, typescript, 10 pp.*
- Waasdorp JA & E Eimermann (2008). *Solleveld. Een opgraving naar een Merovingisch grafveld aan de rand van Den Haag. Den Haag, HOP 10, 152 pp.*